

LBRIS

We know
books

MIRCEA ELIADE

Nopti la Serampore
Secretul doctorului Honigberger
Biblioteca Maharajahului

Prefață
Carmen Mușat

Editura
TANA

frumoasă catedrală, o biserică luterană și una anglicană, o sinagogă și o capelă armenescă – toate ridicate cu banii Maharajahului, pe terenuri anume alese și cumpărate de el. Și poate nu știți că, pe vremuri, Kassimbazarul era cel mai înflorit oraș al Bengalului, cu cele mai minunate țesătorii și atât de fine erau lucrate și atât de priceput colorate țesăturile, încât englezii, când au început concurența, au fost nevoiți să rețeze mâinile țesătorilor și țesătoarelor, ca aceștia pe alții să nu mai poată învăța arta lor fără de pereche. Și astfel, după ce au distrus atelierele, au rețezat mâinile și au ars țesăturile, englezii au putut să-și introducă mărfurile lor în Bengal. Iar, după o sută de ani, Maharajahul acestui oraș bogat și celebru ridică pe teritoriul lui biserici celor ce i-au jefuit părinți și i-au schingiuit supușii.

...A murit în octombrie 1930, foarte bătrân, foarte sărac, cerându-și iertare copiilor că îi lasă pe drumuri, cerându-și iertare protejaților că îi lasă de acum în calea vânturilor, în purtarea vieții.

N-a urât pe nimeni, nu s-a supărat niciodată; ar fi vrut de mult să se retragă în vreo mănăstire, tot așa cum voise în tinerețe să se retragă în vreun laborator. Dar a rămas la postul lui până la urmă împrumutând bani pentru inteligența și creația altora. A doua zi după moartea lui, Kassimbazarul a trecut în mâna unei societăți pe acțiuni. Prințul moștenitor este acum funcționar cu 1.000 rupii pe lună.

(„Vremea“, an IV (1933), Paști, p. 11).

CUPRINS

Prefață	5
Nopti la Serampore	11
Secretul doctorului Honigberger	55
<i>Biblioteca Maharajahului. Reportaje</i>	107
Cu rikša în Colombo	107
Kandy și Anuradhapura	111
Adyar	115
Crăciunul lui Ponomallee	120
Mănăstirea lui Sawami, la Belur	124
Biblioteca Maharajahului	128
Calcutta	132
Primăvara	137
Cel dintâi yogin... ..	141
Gandhi, după Ramazan și Holi	146
Viața neverosimilă și foarte utilă a Maharajahului de Kassimbazar	151
Pagină care ar putea fi autobiografică	152
Sistemul de distribuire	154
Ce înseamnă a fi savant în India	156
Omul	157

NOPTI LA SERAMPORE

I

Niciodată n-am să uit nopțile petrecute cu Bogdanof și Van Manen în împrejurimile Calcuttei, la Serampore și Titagarh. Bogdanof, care fusese zece ani consulul împărăției țariste la Teheran și Kabul, era pe atunci profesorul meu de persană. Se împrietenise cu mine, în pofida deosebirii de vârstă și de cultură, pentru că el era un orientalist celebru, colaborator al celor mai renumite publicații, iar eu un foarte tânăr învățăcel – mai ales pentru că eram amândoi ortodocși. Bogdanof își păstrase credința pravoslavnică și printre musulmanii din Persia și Afganistan, pe care îi iubea, și printre hindușii din Bengal, față de care anevoie își stăpânea repulsia. Van Manen, dimpotrivă, adora lumea indiană. Era de mulți ani bibliotecarul și secretarul Societății Asiatice din Bengal, după ce fusese o vreme, la Adyar, bibliotecar al Societății Teozofice. Era un olandez trecut de mijlocia vieții, venit în India în prima lui tinerețe și, ca mulți alții, rămas pentru totdeauna în mrejele ei. Se îndeletnicise vreo 25 de ani cu studiul limbii tibetane, pe care o învățase ca nimeni altul, dar pentru că era lenș și îi plăcea să trăiască bine, publicase foarte puțin. Se mulțumea să cerceteze pentru propria lui bucurie de a cerceta și învăța. Nu avea nici o stimă față de titlurile academice, era celibatar și cu o aplecare – pe care o păstra secretă – față de lucrurile oculte.

De cum se încheia anotimpul ploilor și zilele începeau să se răcorească, eram nedespărțiți. Tustrei lucram la biblioteca Societății Asiatice, în Park Street, eu și cu Bogdanof la aceeași masă, Van Manen în biroul lui. Bogdanof revizua o traducere din Mohammed Dhara și Shikuh, Van Manen cataloga manuscrisele tibetane recent cumpărate din Sikkim, iar eu descifram *Subbâshita Samgraha*, text îndeobște cunoscut pentru neistovitele lui dificultăți. Aveam, fiecare din noi, respect pentru munca celuilalt și în afară de cuvintele pe care le schimbam când ridicam ochii din hârtii ca să ne aprindem o țigară, eram destul de tăcuți. Puțin înainte de închiderea bibliotecii, ne adunam cu toții în biroul lui Van Manen și acolo începeau lungile noastre conversații, sfârșite uneori târziu după miezul nopții.

Mai ales către mijlocul toamnei, nopțile Calcuttei ajungeau neînchipuit de frumoase. Nu le pot asemui cu nimic, căci se împleteau în văzduhul lor melancolia nopții mediteraneene și sonoritatea nopții nordice, cu sentimentul de risipire în neființă pe care ți-l sădește în suflet noaptea mărilor orientale și acele tari mirese vegetale care te întâmpină de cum pătrunzi în interiorul Indiei. Pentru mine, îndeosebi, nopțile acestea erau însuflețite de o magie față de care nu mă puteam în nici un chip apăra. Deseori, chiar înainte de a mă împrieteni cu cei doi vestiți învățați, petreceam ceasuri întregi rătăcind pe străzi și mă întorceam acasă, uneori, la apropierea zorilor.

Locuiam pe atunci în Ripon Street – care se desprinde din artera principală Wellesley Street – în partea de miazăzi a orașului, foarte aproape de cartierul pur indian. Îmi plăcea să plec de acasă îndată după cină și rătăceam pe acele ulițe înguste, printre ziduri coplesite sub arbuști înfloriți, până ce lăsam în urmă ultimele vile anglo-indiene și pătrundeam în labirintul căsuțelor indigene, unde viața nu se întrerupe niciodată. Pentru un neprevenit, indienii din această parte a Calcuttei n-au somn. La orice oră te-ai întoarce spre casă, îi găsești pe prispe sau pe marginile trotuarului sau în odăițele lor cu ușile deschise spre stradă – cântând, muncind, stând de vorbă sau jucând cărți. E cartierul

oamenilor nevoiași și larma nopților, aici, e atât de împletită cu muzică și tam-tam, încât ai crede că întotdeauna e sărbătoare. Lămpile cu acetilenă răspândesc o lumină stridentă, mirosul de *huka* și fumul dulceag al opiumului se împreună cu acele neuitate mirese ale cartierelor indiene – flori de scorțișoară, grajd umed, lapte, orez fiert stătut, dulciuri făcute cu miere și opărite în unt și alte sute de nuanțe cu neputință de identificat, în care ți se pare uneori că recunoști mirosul frunzelor de eucalipt, uleiuri grase parfumate cu *attar* sau mireasma atât de apropiată de tămâie crudă a florilor „doamna-nopții“. Toate se regăsesc îndată ce te depărtezi de centrul european sau de marile parcuri, unde predomină, până la ameteală, sucurile fumegânde ale junglei. Toate se regăsesc – deși în fiecare stradă întâlnești întotdeauna o nuanță nouă, contrastând uneori izbitor cu sinteza precedentă, din care se desprinde, pentru câteva clipe, cu o surprinzătoare fermitate.

Pentru mine, rob de magia nopților Calcuttei, nesățios să le trăiesc cât mai divers, căci îmi plăcea să alternez nopțile zgomotoase ale cartierelor indigene cu nopțile de totală singurătate în imensul parc al Maidanului sau la Lacuri, unde uitam că mă aflu la marginea unui oraș cu mai mult de un milion de locuitori – pentru mine, spun, tovărășia nocturnă cu Bogdanof și Van Manen a fost o încântare. La început, când nu mă împrietenisem prea mult cu cei doi învățați, obișnuiam să ne plimbăm, îndată după masa de seară, pe Ellenborough Course, șoseaua imensă care traversează Maidanul. Curând, am pornit spre Lacuri, de unde ne întorceam târziu după miezul nopții. Van Manen era cel mai vorbăreț dintre noi. Pe de o parte, pentru că era cel mai în vârstă; iar pe de altă parte, pentru că trăise o viață bogată din toate punctele de vedere și cunoștea India, îndeosebi Bengalul, ca puțini europeni. Tot el, într-o seară, la bibliotecă, ne invită pentru întâia oară la Serampore, unde un prieten de-al lui, Budge, își avea bungaloul. A împrumutat un automobil de la Calcutta Club și am plecat, pe neașteptate, îndată după căderea serii.

Serampore se află la vreo 15 mii de ore, așezat pe malul drept al lui Hoogly, râul care unește Gangele de golful bengalic. Titagarh se află pe celălalt mal. Șosele bune, una plecând din Howrah, cealaltă din Chitpur, leagă Calcutta de cele două așezări străvechi, astăzi în bună parte dispărute. Budge, prietenul lui Van Manen, își avea bungaloul câteva mii la apus de Serampore, într-o regiune încă împădurită.

Era o clădire veche, de mai multe ori reparată, dar cu neputință de păstrat întregă în clima bengalică și atât de aproape de junglă. Bungaloul – cum îl numea, modest, Budge – mi-a amintit, când ne-a întâmpinat întâia oară, dintre palmieri, acele vile pe jumătate părăsite din Chandernagore, glorioasa colonie franceză din apropierea Calcuttei, vile de la începutul veacului trecut, cu grilajuri de fier, cu pavilioane de lemn, repede înghițite de pădure. Nimic mai melancolic decât o plimbare prin Chandernagore, îndată după apusul soarelui. Arborii de eucalipt cresc prin apropiere și tristețea vilelor ruinate, anevoie desprinzându-se, în umbră, din neînduplecatele valuri vegetale, te copleșește până la risipire. Nicăieri ruinele nu sunt mai melancolice ca în India, deși nicăieri ele nu sunt mai puțin lugubre, căci le înfioară o viață nouă, mai dulce și mai muzicală, a ierburilor, a lianelor, a șerpilor și licuricilor. Îmi plăcea să rătăcesc prin Chandernagore, pentru că întâlneam acolo o istorie pentru totdeauna moartă în restul Indiei. Istoria atât de pitorească și de dramatică a primilor coloniști europeni, a pionierilor francezi ocolind pe mare Africa și o parte a peninsulei indiene, ca să lupte cu jungla, cu malaria, cu arșita, nicăieri nu-mi răsărea în minte cu mai multă melancolie ca la Chandernagore. Regăseam aici peisajul vetust al pionierului glorios, reînviat viața lui aventuroasă, îmi închipuam traiul lui de legendă și toate acestea mi se păreau mai zadarnice decât toate zădărniciile, în noaptea îmbălsămată de florile eucalipturilor și luminată doar de stele și licurici.

Se pare că Budge cumpărase bungaloul de la un fermier anglo-indian, puțini ani după război, și-l păstra mai mult ca un loc de refugiu și odihnă, când îl copleșeau tre-

burile la Calcutta. Era un om destul de ciudat acest Budge, celibatar, foarte bogat și vânător fără noroc; căci printre cele dintâi lucruri pe care le-am aflat de la Van Manen despre el a fost proverbia lui nedibăcie la vânătoare.

Întâia oară când l-am vizitat la Serampore, era și el acasă. Sosise numai cu câteva ceasuri înaintea noastră, hotărât să rămână două zile. L-am găsit cu o țigară groasă de foi între dinți, răsturnat pe un *chaise-longue*, în verandă, nepăsător la târcoalele țanțarilor. Părea obosit și abia s-a ridicat să ne primească. Ne-a invitat să bem câte un whisky la gheață, ca să prindem puteri. Apoi, până la pregătirea cinei, el a rămas cu Van Manen de vorbă pe verandă, iar Bogdanof și cu mine am plecat să cercetăm împrejurimile.

– Băgați de seamă să nu treziți șerpii, ne-a strigat gazda în timp ce noi coboram treptele.

Fără îndoială că am trezit destui șerpi, căci făceam destul zgomot. Ne-am îndreptat către liziera pădurii de palmieri, acolo unde se zărea o apă. Nu ne dădeam bine seama ce ar putea fi, de departe, căci nu răsărise încă luna și la sticlirea stelelor nu desluseam decât pânza apei. Apropiindu-ne, am aflat un eleșteu destul de întins, acoperit, în bună parte, cu lotuși. Lângă noi, umbra zveltă a unui cocotier se oglindea în apă. Deși numai la câteva sute de metri de bungalou – ale cărui lămpi cu acetilenă păreau, de aici, pierdute în ceață din pricina miliardelor de fluturi de noapte și efemere – parcă ne-am fi trezit deodată la marginea unui lac fermecat, atât era de profundă tăcerea și de tainic văzduhul.

– Să nădărdum că Dumnezeu nostru Cel adevărat ne va bine-păzi și de data aceasta, spuse Bogdanof, așezându-se încet pe marginea eleșteului.

Zâmbii în întuneric, căci îmi dădeam seama că vorbise serios. Niciodată nu lua în deșert numele Domnului-Dumnezeului său. Dar, poate pentru că nu mă simțeam obosit, poate pentru că mi-era teamă – cu puține luni înainte, pregătindu-mă să sar din barcă pe mal, un prieten îmi apucase brațul și omorâse cu bastonul, în nămolul uscat, un mic șarpe verde, chiar pe locul unde trebuia să-mi pun piciorul – am preferat să nu-i urmez pilda și m-am rezemat de cocotier.

– Întotdeauna am nădărdit că n-am să mă întâlnesc cu Marele Șarpe pe pământ, vorbi din nou Bogdanof, ghicindu-mi gândul. *Sarparâja*, parcă așa îi spuneți dumneavoastră, nu e așa?

„Noi” eram, pentru Bogdanof, atât învățăceii limbii sanscrite, cât și restul populației hinduse a Indiei întregi.

– *Sarparâja*, încuviințai eu cu seriozitate, dar și *sarpapati*, *sarparishi*, *sarpeshvara* și încă în alte multe feluri. Tot despre Marele Șarpe, cum spui d-ta, e vorba...

– Să ne rugăm lui Dumnezeu să nu-l întâlnim niciodată, mă întrerupse Bogdanof. Nici pe pământul înveninat al Indiei, nici pe tărâmul celălalt, în iad.

Îmi aprinsei o țigară. Am rămas amândoi multă vreme fără să scoatem o vorbă. În spatele nostru se întindea, uneori ușor înfiorată de o boare nesimțită frunților noastre, pădurea de palmieri. Când se atingeau foile scortoase, credeai o clipă că pădurea aceea este, în întregime, de aramă. Întorceai capul uimit, căci zvonul metalic contrasta în chip straniu cu văzduhul saturat de miresme vegetale. Și parcă un fior îți aluneca totuși de-a lungul șirei spinării. Apoi totul se stinge, și tăcerea se lăsa din nou asupra pădurii și lacului. Ne uitam în neștire, cu privirile acelea pierdute în tine însuși pe care ți le izvodește fața neclintită a unei ape, și așteptam să se deschidă lotușii.

– Este într-adevăr foarte frumos, șopti târziu Bogdanof mai mult pentru sine. Mai venim pe aici...

II

...Și am venit, e adevărat, de foarte multe ori. Nu-l găseam întotdeauna pe Budge, dar Van Manen știa rosturile casei și niciodată nu s-a întâmplat să nu aflăm o cină bună, whisky la gheață, țigări de tot felul și, atunci când ne simțeam prea oboșiți ca să ne reîntorcem cu mașina la Calcutta, paturi confortabile cu polog, care ne apăra împotriva

țânțarilor. Uneori, treceam cu luntrea la Titagarh, unde se aflau elesteie bogate în pește și raci, și rățăceam pe malul râului până osteneam. Pădurile erau mai rare și mai amestecate de partea aceasta a lui Hoogly, căci se întindeau, de aici, marile câmpuri de orez și trestie de zahăr, dar văzduhul era tot atât de parfumat și noaptea tot atât de tainică.

Când Budge pleca să vâneze în junglă, nu ne chema niciodată. S-a întâmplat într-o seară că am sosit fără să-l vestim și ne-am întâlnit cu el în curtea bungaloului. Nu vânase nimic, se înțelege, dar era ars de soare, prăfuit și însetat.

– Tot păsări care nu se pot mânca, ne spuse el în loc de bună seara, încercând, fără îndoială, să se scuze că se înapoiase cu mâna goală.

Dar am petrecut bine în noaptea aceea. Van Manen ne-a povestit de pe timpul prieteniei lui cu Leadbeater, pe vremea când activa ca fruntaș al Societății Teozofice, iar Budge ne-a spus din întâmplările lui în Java, unde își începuse cariera de industriaș. Am rămas până târziu de tot în jurul mesei, cu toate că pe Bogdanof îl supăra lumina și tânjea după locul lui favorit pe malul lacului. Budge se întrerupse brusc dintr-o anecdotă – care se vestea de altfel lungă și complicată – și exclamă:

– Nu știți pe cine am întâlnit la marginea pădurii, când mă întorceam astă-seară acasă?! Pe Suren Bose!

Nu ne venea să credem. Ce căuta Bose, noaptea, într-o pădure de lângă Serampore? Un om pe care nu te așteptai să-l întâlnești decât la Universitate – căci era un distins profesor, deși cel mai tânăr dintre toți colegii lui – sau în preajma templului, la Kalighat. Suren Bose își păstrase cu îndărătnicie, aproape cu orgoliu, credința sa străveche. Era dintre puținii profesori din Calcutta care nu se sfia să umble în *dhoti* și să-și cresteze pe frunte, cu șofran, semnul religiei shivaiste.

– O fi venit să-și vadă vreo rudă în Serampore, spuse Van Manen. Căci îmi vine greu să cred că s-a trudit până aici pentru vreo aventură...

Începu să râdă, dar noi, toți ceilalți, am rămas tulburați. Ni se părea cu neputință ca aprigul Suren să-și caute la

marginea pădurii vreo aventură. Iar Budge susținea că n-are pe nimeni în Serampore; familia lui este din Orissa, asta o știe prea bine.

– De altfel, s-a prefăcut că nu mă vede, adăugă el.

În cele din urmă, eu mi-am amintit că auzisem o dată, la Universitate, vorbindu-se despre Suren Bose în legătură cu practicile tantrice. Se părea că Bose făcea parte din școala aceasta ocultă, asupra căreia circulă – mai ales în India – fel de fel de legende. Mărturisesc că studiasem cu destulă râvnă *tantra*, așa cum o găseam expusă în textele ei clasice, dar că nu avusesem până atunci nici un fel de legătură cu oamenii care îi puneau în aplicare prescripțiile. Mai ales că inițierea tantrică presupunea o serie de rituale secrete, pe care nimeni nu îndrăznea – sau nu putea – să ți le dezvăluie.

– S-ar putea să fi venit pe aici în căutarea vreunui loc favorabil practicilor tantrice, spusei eu.

Și pentru că nimeni nu luă în serios vorbele mele, stăruii. Știam, din cele citite, că unele meditații și rituale tantrice au nevoie de un peisaj cutremurător: cimitirul sau locurile unde se ard morții. Știam că, uneori, cel care e inițiat în ritualele secrete trebuie să-și dovedească stăpânirea de sine rămânând o noapte întreagă așezat pe un cadavru, într-un *shmasanam*, în cea mai desăvârșită concentrare mentală. Amănuntele acestea, și altele multe, tot atât de înfricoșătoare, le amintii tovarășilor mei – nu atât pentru a justifica prezența lui Suren Bose la marginea pădurii, ci pentru că mă lăsasem antrenat de farmecul lor lugubru, de înspăimântătoarea lor magie. În fond, eu aproape că-l uitasem pe Bose și povesteam cu patetism lucrurile acestea pentru că erau lucruri despre care nu știam ce să cred și de veracitatea cărora nu mă puteam totuși îndoii. Nădăjduiam de altfel că Van Manen, care se pricepea destul de mult în ocultismul asiatic, va interveni în discuție, ca de obicei, cu nesfârșita lui erudiție. Dar, de data aceasta, se mulțumi să dea din cap, absent.

– Nimeni nu știe exact în ce constă ritualul tantric secret, spuse el oarecum plictisit că-l provocasem.

– Nu poate să fie decât o orgie demoniacă, interveni Bogdanof, care vedea pretutindeni în hinduism lucrarea diavolului. Niște bieți demenți, care-și caută mântuirea sufletului meditănd pe cadavre! Ar trebui să ne facem toți semnul crucii!

– În fond, nu înțeleg ce are a face bietul Suren Bose cu toate lucrurile acestea, își aminti Budge. Mai bine să ne întoarcem la berbecii noștri...

Îmi dădui seama că făcusem o gafă vorbindu-le la miezul nopții, aproape de pădure, de cimitire și meditații pe cadavre, și-mi aprinsei o nouă țigară, cu un zâmbet de ipocrită ispășire. Dar, ca să fiu sincer, îmi părea rău că scurta, deși înfierbântata mea expunere a practicilor tantrice fuse primită cu o asemenea rezervă. Eram foarte tânăr pe atunci și destul de mândru de puținele lucruri pe care le știam asupra sufletului indian. Voiam, cu orice preț, să dovedesc acestor bărbați care-și cheltuieră viața în India că știam și eu câte ceva din tainele nepătrunse ale religiilor și magiei indiene.

Cu toată silința lui Budge – care și-a continuat anecdota întreruptă – restul nopții n-a mai avut farmecul convorbirilor noastre de totdeauna. Ca printr-un consens tacit, nimeni dintre noi nu voia să se ducă la culcare și nimeni n-a crezut de cuviință că ne mai putem întoarce la Calcutta înainte de zori. În schimb, ne-am umplut toți paharele cu whisky – chiar și Bogdanof, îndeobște cunoscut prin cumpătarea lui – și am dus conversația într-o jalnică lăncezeală până aproape de 3 dimineța. Atunci ne-am ridicat de la masă și ne-am dus să ne trântim fiecare în odăile pregătite de cu seară pentru noi.